

Ňakaš (Nyakas) z Nitry (1572) 1690– 1843

Opis na úrovni archívneho fondu

kód	názov kódu v AJ	Obsah	Názov kódu v SJ
3.1.1.	Reference code	SK_1550_34596	Referenčný kód
3.1.2.	Title	Ňakaš (Nyakas) z Nitry	Názov jednotky opisu
3.1.3.	Date(s)	(1572) 1690 – 1843	Časový rozsah
3.1.4.	Level of description	archívny fond	Úroveň opisu
3.1.5.	Extent and medium of the unit o description (quantity, bulk, or size)	0,25 bm (2 archívne škatule)	Rozsah a nosič jednotky opisu (množstvo, rozsah alebo veľkosť)
3.2.1.	Name of creator(s)	príslušníci rodu Ňakaš (Nyakas)	Názov pôvodcu
3.2.2.	Administrative history	Pôvodcom archívneho fondu je šľachtický rod Ňakašovcov (<i>Nyakas</i>) z Nyakasházy (<i>de Nyakashaza</i>), ktorý od začiatku 18. až do konca 19. storočia pôsobil v Nitre a užíval meštianske práva. Pôvod rodu je v zaniknutej osade Nyakasháza v Zalianskej stolici na juhu dnešného Maďarska (osada bola na konci 17. storočia spustnutá a existovala ako prédium, dnes v chotári obce Zalasombatfa, miestna časť Nyakasházapuszta). Predkovia rodu pred príchodom do Nitry pôsobili v záhorskej časti Nitrianskej stolice v obci Dojč. Najstarším doloženým predkom rodu je Michal Literát z Nyakasházy, ktorý 8. februára 1567 získal od cisára a uhorského kráľa Maximiliána I. donáciu na majetok	Dejiny správy pôvodcu

		<p>v sliezskom meste Opava. Dňa 31. marca 1569 získal v obci Dojč (okr. Senica) v bývalej Nitrianskej stolici donáciu na kúriu od vtedajšieho majiteľa holičského panstva Petra Bakiča. Išlo pôvodne o poddanskú usadlosť, ktorú užíval predtým poddaný Matúš Blahuskovič. V roku 1572 spísal Michal svoj testament (v maďarčine), ktorého odpis sa zachoval v archívnom fonde. Vyplýva z neho, že jeho manželkou bola Žofia Kerestúriová, prostredníctvom ktorej získal aj dom v Skalici uvádzaný v testamente. V ňom sa uvádza ako jeho jediný syn Štefan. Tento Štefan Ňakašházi (doložený 1572 – 1615) žil naďalej v Dojči a pôsobil 15 rokov v službách Bakičovcov, podobne ako jeho otec. Členovia rodu používali v 16. a 17. storočí priezvisko v pôvodnom tvare Ňakašházi (<i>Nyakasházy</i>), avšak u časti členov rodu došlo v druhej polovici 17. storočia k jeho zmene na Kováč, resp. Kováč inak Dojčanský, čo im neskôr robilo problém pri dokazovaní šľachtictva. Najstarší príslušníci rodu pôsobili v obci Dojč v Nitrianskej stolici, potom sa objavili aj v Šaštíne (dnes Šaštín-Stráže) a Holíči. V Holíči žil Juraj Ňakašházi inak Kováč (*1619, + 7. marec 1699 Holíč), ktorý vystupoval pod priezviskom Kováč a tak je v rokoch 1678 – 1712 vedený aj v registroch šľachty Nitrianskej stolice. Jeho syn Štefan Kováč (*1653, + 9. september 1733 Holíč) sa presťahoval do Šaštína, zomrel však v Holíči. Jeho jediným synom bol Štefan Kováč inak Dojčanský, ktorý sa narodil v roku 1705. O jeho potomkoch už nie sú správy. Niektorí príslušníci rodu sa usadili aj v susedných lokalitách na Záhorí, avšak patriaci už administratívne do Bratislavskej stolice. Išlo o dvorského Ondreja Ňakašháziho (+ 1682), pôsobiaceho v obciach Kostolište (kedysi Kiripolec) a Gajary. Najvýznamnejším členom bol Ondrejov syn Ján Imrich Ňakašházi (cca 1664 – 1719), rímskokatolícky kňaz v Gajaroch a Malackách, v rokoch 1715 – 1718 vicearchidiakon. Podľa svedectva z roku 1725 mal ešte počas života v opatere aj niektoré rodinné listiny (<i>diploma Nyakashaziana</i>). Počas 17. storočia patrili predstavitelia rodu k najnižšej uhorskej šľachte, ktorá sa spríbuzňovala aj s nešľachtickými rodinami a už v tom čase sa niektorí živili aj remeslom (napr. Juraj Ňakašházi zvaný Kováč, ktorý bol povolaním skutočne kováčom atď.). Jedinou preživšou vetvou rodu zostala línia Tomáša Ňakašháziho usadená od konca 17. storočia v Nit-</p>	
--	--	---	--

		<p>re. Podľa rukopisnej genealógie z roku 1725 mal byť pravnukom Michala Literáta Ňakašháziho, čo však chronologicky nezodpovedá. V roku 1614 si dal potvrdiť svoje šľachtictvo na kongregácii Nitrianskej stolice. Jeho potomkovia sa začali nazývať Ňakašovcami (<i>Nyakas</i>). Pôvod Tomáša osvetľuje testament jeho deda Michala Ňakašháziho z roku 1572 a najmä jeho dodatok pri odpise z roku 1615. Michal so Žofiou Kerestúriovou mal totiž len jediného syna – Štefana a okrem neho aj dcéru bližšie neznámeho mena vydanú za Štefana Pála. Obaja boli súčasťou dedenia v testamente z roku 1572, kde Štefan Pál bol označený za Michalovho švagra. V dodatku z roku 1615 sa spomína, že Tomáš bol synom Štefana Pála. Genealogicky bol teda síce Michalovým vnukom, avšak len po praslici a mal by používať priezvisko Pál. V skutočnosti však jeho potomkovia si osvojili priezvisko Ňakaš a stali sa evidentne legitímnymi potomkami rodu. V každom prípade ide o zaujímavý genealogický problém, ktorý je hodný podrobnejšieho preskúmania v budúcnosti. Od Tomáša Ňakaša je možné odvíjať líniu, ktorá sa usadila v závere 17. storočia v Nitre. Jej príslušníci pôsobili v meste Nitra počas celého 18. a 19. storočia a získali aj meštianske práva. V rokoch 1754/1755 úspešne dokázali v Nitrianskej stolici šľachtictvo. Išlo o Štefana Ňakaša so synmi Michalom, Jurajom, Štefanom a Františkom a Štefanovho brata Jána so synmi Jozefom, Michalom, Jurajom, Matúšom a Štefanom. Dosvedčili, že boli synmi Jána a vnukmi spomenutého Tomáša Ňakaša. Podľa informácií dokumentov z archívneho fondu nitrianski Ňakašovci zväčša splynuli s tunajším mestským obyvateľstvom a tomu nasvedčovali aj príbuzenské vzťahy jednotlivých členov rodu, ktoré sa viazali častejšie aj na nešľachtické, resp. meštianske rody. Viacerí členovia sa v 19. storočí už živili vykonávaním remesla či inými povolaniami (hrnčiar, povozník, obchodník a pod.). Niektorí sú charakterizovaní ako <i>pauperi nobiles</i>. K najvýznamnejším členom rodu v Nitre patrili Michal Ňakaš (*1723), ktorý bol v roku 1758 menovaný do funkcie mestského komorníka a túto funkciu vykonával ešte v roku 1762. Štefan Ňakaš sa zas podľa svedectva z roku 1790 venoval obchodovaniu s rybami (asi aj kačicami, resp. iným tovarom), vo fonde sú k tomu zachované aj fragmenty jeho účtovných písomností. Situácia v rodine Ňakašovcov sa zhoršila v roku</p>	
--	--	---	--

		1775, keď im v meste pri fatálnom požiari zhoreli dva domy a neplnoletý Ladislav Ňakaš, syn vyššie zmieneného Michala, musel z dôvodu nedostatku finančných prostriedkov zbierať milodary na ich opravu. Potomkovia rodu pôsobili v Nitre zrejme až do prvej polovice 20. storočia.	
3.2.3.	Archival history	Písomnosti rodu Mariáši boli až do ich inventarizovania v roku 2021 neusporiadané, bez akejkoľvek vyhľadávacej pomôcky. Písomnosti sa z dostali pravdepodobne ešte v prvej polovici 19. storočia do archívu Nitrianskej stolice ako depozit po smrti Štefana Ňakaša, ktorý je zrejme, aj podľa obsahovej skladby písomností, pôvodcom fondu. Písomnosti boli pôvodne neusporiadané. Podľa zachovaných signatúr numerického číslovania na dorzálnych stranách viacerých dokumentov je zrejme, že časť z nich (fragmentárne po č. 241) bola pôvodne usporiadaná (numericky). Pôvodca tohto usporiadania nie je známy, písmo je najskôr z druhej polovice 19. storočia. Ide však len o numerické usporiadanie bez akéhokoľvek vecného či obsahového radenia písomností, a teda aj hlbšieho významu pre súčasné usporiadanie a inventarizovanie archívneho fondu.	Dejiny archívneho fondu
3.2.4.	Immediate source of acquisition or transfer	Archívny fond bol objavený pri generálnej revízii fondov Štátneho archívu v Nitre v roku 2015 v neroztriedených písomnostiach archívneho fondu Nitrianska župa I. 1572 – 1922. Pre svoju jedinečnú vypovedaciu hodnotu bol z neho vyčlenený a zaevidovaný ako samostatný archívny fond 17. februára 2015 pod prírastkovým číslom 10/15/1465.	Spôsoby získavania archívnych prírastkov
3.3.1.	Scope and contents	Chronologicky možno fond vymedziť rokmi 1572 – 1842. Najstarším dokumentom je odpis testamentu najstaršieho člena rodu Michala Literáta z Ňakašházy z roku 1572. Najstarší v origináli zachovaný dokument vo fonde pochádza z roku 1690, netýka sa však priamo rodu (ide o majetkovoprávny prevod vystavený mestom Nitra pre iného vlastníka). Z diplomatického hľadiska ide prevažne o spisy pozostávajúce z písomností súkromnoprávnej (vynikne z nich najmä niekoľko zachovaných testamentov členov rodu a príbuzných) a majetkovoprávnej povahy (majetkovoprávne prevody, súdne spory), korešpondencie, súdnych písomností a fragmentárne účtovných písomností. Pôvodcom	Obsah a rozsah archívneho fondu

		<p>týchto písomností bol zrejme Štefan Ňakaš, ktorý žil na prelome 18. a 19. storočia a venoval sa obchodovaniu (najmä s rybami). Nasvedčovali by tomu fragmenty účtov týkajúce sa práve dodávky rýb, ktoré celý pôvod písomností smerujú práve k jeho osobe a fragmenty korešpondencie dotýkajúce sa najmä jeho a jeho dcér. Posledná písomnosť je datovaná rokom 1843. Jazykom zachovaných písomností je latinčina a maďarčina, ojedinele aj slovenčina a nemčina. Celkový rozsah písomností fondu je po inventarizovaní 0,25 bm (dve archívne škatule). Písomnosti sú v dobrom fyzickom stave.</p> <p>Archívny fond prináša predovšetkým informácie o členoch nitrianskej vetvy šľachtickej rodiny Ňakaš, k jej rodinnej histórii od 16. do 19. storočia. Ide v prevažnej miere o dokumenty rôznej súkromnoprávnej a majetkovoprávnej povahy, čiastočne aj korešpondenciu a rodinné účty. Ich analýza umožňuje venovať pozornosť rôznym rodinným a spoločenským väzbám členov rodu najmä v 16. až 19. storočí. Písomnosti fondu sú vďaka svojej obsahovej skladbe zaujímavé celkovo pre spoznanie historického a kultúrno-historického života a prostredia nižšej uhorskej šľachty pôsobiacej v mestách. Vďaka početným písomnostiam vydaných mestom Nitra sú písomnosti fondu dôležité aj pre poznanie dejín mesta Nitra, o to viac, že archívny fond Magistrát mesta Nitry 1609 – 1922 je zachovaný len sčasti. Z písomností zachovaných v archívnom fonde vynikne najmä niekoľko testamentov členov rodu a príbuzných – Michala Literáta Ňakašháziho z roku 1572, Štefana a Barbory Kerestúriovcov z rokov 1641 a 1645, Štefana Aponiho z roku 1685, kňaza Jána Imricha Ňakašháziho z roku 1719 atď. Z iných dokumentov možno upozorniť napríklad na účty za lieky z nitrianskych lekární <i>U zlatého leva</i> z roku 1829 a <i>Zur ungarischen Krone</i> z roku 1843, tiež na viacero písomností vydaných mestom Nitra zo 17. až 19. storočia opatrených mestskou pečaťou.</p>	
3.3.2.	Appraisal, destruction and scheduling information	Vyrad'ovanie sa nevykonalo.	Vyrad'ovanie a hodnotenie
3.3.3.	Accruals	Nepredpokladá sa.	Možné prírastky

3.3.4.	System of arrangement	<p>Pri spracovaní a sprístupnení archívneho fondu sa vychádzalo zo skutočnosti, že zachované písomnosti neboli predtým pôvodcom nijako manipulované, okrem malej časti so stopami po numerickom usporiadaní (ide zhruba o tretinu dokumentov s najvyšším číslom signovania 241), ktoré nerešpektovalo chronologické ani vecné hľadisko. Pri usporiadaní a inventarizovaní písomností sa využila štandardná metodika uplatňovaná pri sprístupňovaní archívnych fondov šľachtických rodov a panstiev. Archívny fond sa v najvyššej rovine s prihliadnutím na jeho špecifiká usporiadal do šiestich oddelení, ktoré najvýstižnejšie charakterizujú obsahovú štruktúru zachovaných písomností:</p> <p style="text-align: center;"> I. SÚKROMNOPRÁVNE PÍSOMNOSTI 1572 – 1843 II. MAJETKOVOPRÁVNE PÍSOMNOSTI 1690 – 1842 III. SÚDNE PÍSOMNOSTI 1723 – 1825 IV. KOREŠPONDENCIA 1773 – 1830 V. ÚČTOVNÉ PÍSOMNOSTI 1765 – 1831 VI. RÔZNE 1767 – 1829 </p> <p>V rámci uvedených oddelení sú jednotlivé písomnosti usporiadané chronologicko-numericky. Inventárnu jednotku predstavuje v prevažnej miere (pre lepšiu informačnú sýtosť a evidenciu dokumentov vo fonde) jednotlivina, ojedinele vecne príbuzná skupina písomností. Vnútorne vyradovanie sa archívneho fondu nedotklo.</p>	Spôsob usporiadania
3.4.1.	Conditions governing acces	Prístupný v zmysle zákona č. 395/2002 Z. z. o archívoch a registratúrach v znení neskorších predpisov a zákona č. 18/2018 Z. z. o ochrane osobných údajov.	Podmienky prístupu
3.4.2.	Conditions governing reproduction	Archívne dokumenty možno reprodukovat' so súhlasom archívu podľa podmienok uvedených v jeho bádateľskom poriadku a v súlade s internými predpismi MV SR.	Podmienky vyhotovovania reprodukcii
3.4.3.	Language /scripts of	maďarský, latinský, nemecký, slovenský	Jazyk/písmo ar-

	material		chívnych dokumentov
3.4.4.	Physical characteristics and technical requirements	Celkový stav dokumentov je dobrý.	Fyzický stav a technické požiadavky
3.4.5.	Finding aids	MV SR, Štátny archív v Nitre, Keresteš, Peter: Ňakaš z Nitry (1572) 1690 – 1843. Inventár. Ivanka pri Nitre 2021, 29 strán.	Vyhľadávacie pomôcky
3.5.1.	Existence and location of originals	Ministerstvo vnútra SR, Štátny archív v Nitre so sídlom v Ivanke pri Nitre, Novozámoká 273, 951 12 Ivanka pri Nitre	Existencia a umiestnenie originálov
3.5.2.	Existence and location of copies	Archívny fond nie je v súčasnosti digitalizovaný. Nie sú vyhotovené ani konzervačné kópie.	Existencia a umiestnenie kópií
3.5.3.	Related units of description	Nie sú známe.	Súvisiace jednotky opisu
3.5.4.	Publikacion note	Bez uvedenia.	Informácie o publikovaní
3.6.1.	Note	Bez poznámky.	Poznámka
3.7.1.	Archivist's note	PhDr. Peter Keresteš, PhD.	Informácia o spracovateľovi a spracovaní

3.7.2.	Rules or conventions	Opis bol vyhotovený podľa ISAD(G): General International Standard Archival Description, Second Edition.	Pravidlá alebo zásady
3.7.3.	Date(s) of descriptions	18. 10. 2022	Dátum vyhotovenia opisu